

Цибра Микола Федорович (Одеса) – доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ПРО МІРУ СВОБОДИ В ПРАГНЕННЯХ ЛЮДИНИ

Поведінка особистості в значній мірі детермінується її потребами та відповідно – сукупністю законів природи, які визначали еволюцію людини. Але еволюційний підхід до суті даного поняття вимагає вбачати в потребах не просто пасивний дефіцит чогось необхідного для збереження, відтворення та розвитку виду *Homo sapiens*. В першу чергу треба виокремити активно – спонукальну функцію потреб як специфічну силу саморозвитку живої матерії, яка робить її планетарним, космічним, ноосферним явищем.

В людинознавстві, починаючи з античності детально та в самих різноманітних аспектах проведені класифікації, обґрунтування появи та способи задоволення всіх мислимих варіантів потреб людини. Трюїзмом давно став розподіл потреб людини на матеріальні та духовні, вітальні (загальні для всіх форм живого) та соціальні(історичні за своїм походженням). Далеко не зразу склалося розуміння детермінованості будь- яких аспектів поведінки людини її потребами. Категорію "потреба" у науковій літературі визначають як "нужду". Потреба особистості – це витікаюча з її внутрішніх особливостей і відношень з зовнішнім середовищем об'єктивна властивість мати бажання, у підвалинах якого почуття незадоволеності, що спонукають до різних видів активності. Об'єм та кількість потреб особистості обумовлюються загальним рівнем культури і власними уподобаннями. Отже, система вимог особистості – це сукупність типів і класів потреб, взаємно пов'язаних поміж собою на підставі реальної субординації. Система має умовні закономірності формування і складається з багаторівневої структури. Якщо вдатись до найпростішої аналогії, то це можна змалювати ескізом піраміду, що спирається верхівкою на постамент вітальних потреб, а сама містить у собі (за законом зростання потреб), конусну спіраль суспільних потреб та претензій. Власну піраміду будує кожна особа у залежності від особистісних якостей. Постамент приблизно рівний для всіх, його міцність обумовлюється ступенем соціалізації особистості, що зміцнює добродійні якості, підвищує рівень культури.

"Стрижнем" каркасу потреб не може бути будь-яка одна потреба. Дамо їм назву домінантних: це потреби у праці, пізнанні, спілкуванні, безпеці та самоствердженні. Властива для кожної особи потреба у самоствердженні, обумовлюється дією загальносуспільного закону розвитку людини – прагненням до спілкування та відокремлення (уособлення), до визначення та ствердження своєї індивідуальності, доказу соціальної неповторності власного "я". Для задоволення потреб особистість формує свою піраміду діяльностей т. т. в основі людської поведінки лежать потреби.

В останні десятиліття завдяки успіхам синергетики, низкою дослідників підкріплюється ідея зв'язку детермінованості потребами людей з глибинними закономірностями саморозвитку матерії.

Складність усвідомлення цього зв'язку пояснюється значною кількістю фактів, серед яких:

- велетенська різноманітність життєвих колізій та практичних дій людей, дій, які стають наслідком ще більшої кількості мотиваційно-поведінкових структур, що

виникають у свідомості людини і які спираються на накопичені раніше навички, знання. Саме ці структури визначають, що особистість вважає для себе не суттєвим, а що потенційно суттєвим, що – необхідним до дії;

- деяка стохастичність для вибору дій, яка міститься у тому, що майже кожна проблема, яка виникає в житті, може мати декілька варіантів вирішення, але навіть коли рішення одне, прийти до нього можна різними шляхами. Така схема, яка «прокручується» у свідомості людини варіантів дій і створює ілюзію її повної незалежності від законів природи. Подолати цю небезпечну оману і покликане поглиблене вивчення детермінації потреб людини, їх формування та взаємодія однієї з іншою, трансформації в онтогенезі тощо. Для кращого розуміння штучно опустимо деякі важливі характеристики явищ, які впливають на остаточний вибір людини. Так, аналізуючи роль потреб як спонукальної сили поведінки відомий російський психолог П. В. Симонов наголошував, що і воля, і свідомість є результатом трансформації потреб. Однак, воля – здатність до вибору діяльності та внутрішнє зусилля, необхідне для їх здійснення. Здійснюючи вольову дію людина протистоїть владі безпосередньо очікуваних потреб, імпульсивних бажань, усвідомлює ціннісну характеристику мети дії.

Ті, що склалися в процесі еволюції складні механізми гомеостазису та адаптації базуються на принципах негативного зворотнього зв'язку. Але якщо на субклітинному рівні ці процеси достотно непогано вивчені сучасною наукою, то для рівня організму склалися зовсім інші механізми, які діють за принципом гнучких паралельних схем.

До однієї з маловивчених поки схем відноситься вироблення поведінки, направленої на задоволення потреб, які регулюються емоційним станом за допомогою особливих ділянок головного мозку так званих центрів задоволення (ЦЗ). Подразнення цих ділянок в експерименті приводило до появи почуття радості, щастя різної інтенсивності, інші ділянки давали зворотнє відчуття.

Аналогічні ділянки виявлені у головному мізку багатьох вищих видів живого, що дає підставу гвлрити про схожу форму регулювання як прогресуючу з ускладненням живої матерії, що саморозвивається. При чому, реакція (ЦЗ) проявляється дуже рано. Материнський плід ще в пренатальний період реагує на позитивні для нього в емоційному плані події зовні. Особливо яскраво роль ЦЗ проявляється в період гомеорезиса, коли спонтане прагнення дітей до гри – як імітація різних життєвих ситуацій.

Про тонкощі регулювання оціноку «+», «—» ЦЗ можна судити кожному за самостереженням за таким синдромом як лінь. Еволюційно він сформувався дуже давно, можливо, з появою нервової системим, і слугує для акумулювання фізичних та емоційних сил. Особлива роль належить ЦЗ в своєрідному «провокуванні» періодів спонтанної ейфоричності людини. Мова йде як про природно-обумовлених станах так станах, що визиваються штучно.

Таким чином на поведінку людини впливають три рівня соціальної детермінації: об'єктивні умови як «загальний фон» соціальної детермінації; безпосереднє соціальне оточення як специфічний фактор; внутрішній світ особистості як одиничний фактор в структурі соціального детермінізму. Взаємозв'язок означених рівнів – це діалектика об'єктивних та суб'єктивних умов соціального детермінізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Симонов П. В. Познание неосознаваемого// Наука и жизнь. -1980. - №1. –С. 60 – 67.
2. Цыбра Н. Ф. Самоутверждение личности (социально-философский анализ).- Киев; Одесса: Выща шк. Головное изд-во, 1989.-192 с.